



הכנסת

מרכז המחקר והמידע

שימוש ברמקולים לשידור קריאת המואזין - סקירה משווה -

ט"ז באב, תשע"א

16 באוגוסט 2011

כתיבה : אחמד ח'טיב וליאור בן דוד

אישור : הודיה קין, ראש צוות

מבוא

מסמך זה שעוסק בשימוש ברמקולים לשידור קריאת המואזין נכתב לבקשתה של חברת הכנסת אנסטסיה מיכאלי בעקבות הצעת חוק שהגישה, ביחד עם חברי כנסת נוספים - הצעת חוק למניעת מפגעים (תיקון - איסור שימוש במערכת כריזה בבתי תפילה), התשע"א-2011 (להלן: הצעת החוק).¹

החוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961² קובע, בין השאר, כי "לא יגרום אדם לרעש חזק או בלתי סביר, מכל מקור שהוא, אם הוא מפריע, או עשוי להפריע, לאדם המצוי בקרבת-מקום או לעוברים ושבים."³ הצעת החוק מבקשת להוסיף לסעיף האמור סעיף נוסף לפיו "יראו הפעלת מערכת כריזה בבית תפילה כרעש חזק או בלתי סביר" כאמור בסעיף הנ"ל. "בית תפילה" מוגדר בהצעת החוק כ"בית כנסת, כנסייה או מסגד וכל מקום מקורה אחר המשמש דרך קבע לתפילה או לפולחן דתי". הצעת החוק גם מוסיפה וקובעת כי השר להגנת הסביבה, בהסכמת שר הפנים, יהיה רשאי לקבוע בצו מקרים בהם יותר השימוש במערכת כריזה כאמור.

כפי שעולה מדברי ההסבר להצעת החוק, ההצעה מבקשת למנוע את השימוש במערכת כריזה להשמעת קריאת המואזין מצריחי המסגדים בארץ. בדברי ההסבר להצעה נכתב כי "מאות אלפי אזרחים בישראל, באזורי הגליל, הנגב, ירושלים, ומקומות אחדים במרכז הארץ, סובלים באופן שגרתי ויומיומי מרעש שנגרם כתוצאה מקריאות המואזין במסגדים. רעש זה נוצר כתוצאה משימוש במערכת כריזה המטרידה את מנוחתם של אזרחים מספר פעמים ביום, לרבות בשעות הבוקר המוקדמות." עוד נכתב בדברי ההסבר, כי חופש הדת אינו צריך לגרום לפגיעה באיכות החיים וכי מוצע לאסור את השימוש במערכות כריזה בבתי תפילה "על מנת לקרוא למתפללים או על מנת להעביר מסרים דתיים או לאומיים".⁴

המסמך בוחן במבט משווה את ההתייחסות לסוגיה הנדונה בישראל, במדינות ערביות ומוסלמיות, במערב אירופה ובארצות-הברית. **במדינות ערביות ומוסלמיות**, השמעת קריאת המואזין במרחב הציבורי היא פרקטיקה רווחת, עתיקת יומין, בעלת חשיבות דתית ותרבותית רבה. עם זאת, מן הסקירה עולה כי בשנים האחרונות, בכמה ממדינות אלה, נעשים מאמצים וניסיונות שונים - הן מצד אנשי דת מוסלמיים והן מצד רשויות השלטון - למצוא דרכים נאותות לשלב ולאזן בין הצורך לשמור על אותה פרקטיקה דתית-תרבותית לבין הצורך לשמור על איכות הסביבה הקולית במרחב הציבורי.

במדינות המערב, לעומת זאת, המצב שונה. בשליש האחרון של המאה ה-20, גלי הגירה של אוכלוסיות מוסלמיות למדינות אלה, לעתים ביחד עם מגמות של התחזקות האסלאם בקרב צאצאי המהגרים, הביאו לגידול ניכר לא רק בשיעורם של המוסלמים באותן מדינות אלא גם במספרם של המסגדים המוקמים בהן; ובמקרים מסוימים, גם להגשת בקשות לקבלת אישור להשמעת קריאת המואזין מצריחי

¹ פ/18/3311 - הצעת החוק הונחה על שולחן הכנסת ביום ד' בסיוון התשע"א - 6 ביוני 2011.

² ס"ח 332, התשכ"א (23.3.1961), עמ' 58.

³ סעיף 2 לחוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961.

⁴ דברי ההסבר להצעת החוק.



אותם מסגדים חדשים. בקשות אלה מעוררות על-פי רוב התנגדות רבה בקרב חלקים מן האוכלוסייה הלא-מוסלמית, כאשר השמעת קריאת המואזין (כמו גם פרקטיקות דתיות-תרבותיות מוסלמיות נוספות) הופכת למרכיב בדיון ציבורי רחב יותר על מידת הנראות והנשמעות של הנוכחות האסלאמית במרחב הציבורי, ועל הגדרת זהותו של המרחב הזה, בין תפיסות של דתיות וחילוניות; הומוגניות ורב-תרבותיות. במקרים רבים נמנעות קהילות מוסלמיות מלבקש את השמעת קריאת המואזין, אם מתוך רצון שלא לעורר מחלוקת ואם מתוך ידיעה כי בקשה שכזו לא תאושר (בשווייץ, למשל, שבה הוחלט לאסור כליל על בנייתם של צריחי מסגדים, נראה כי השמעת קריאת המואזין כלל איננה אופציה). ואולם, בכמה ממדינות המערב, במקומות שונים ניתנו אישורים למסגדים מקומיים להשמיע בפומבי את קריאת המואזין לתפילה, בכפוף למגבלות שונות. עם זאת, אין ספק שבעוד שבמדינות הערביות והמוסלמיות השמעת קריאת המואזין במרחב הציבורי היא בגדר הכלל, הרי שבמדינות המערב פרקטיקה זו היא בגדר החריג.

סקירה משווה זו מעלה, אפוא, את הצורך לתת את הדעת למקומה של ישראל ביחס לשאר המדינות הנסקרות במסמך ולנקודות הדמיון והשוני שבינה לביניהן. כך למשל, יש צורך להביא בחשבון את העובדה כי אמנם, בשונה מן המדינות המוסלמיות, האוכלוסייה המוסלמית בארץ אינה מהווה רוב בקרב כלל אוכלוסיית המדינה, אך מנגד, שיעורה בישראל עולה בהרבה על זה של מדינות המערב השונות הנסקרות כאן; ובישובים שונים בארץ המוסלמים אף מהווים רוב בקרב האוכלוסייה המקומית. יתרה מכך, בשונה ממדינות המערב ובדומה למדינות המזרח התיכון, קריאת המואזין הנשמעת במרחב הציבורי הישראלי אינה בגדר חידוש של השנים האחרונות אלא מרכיב מושרש היטב בנופה הגיאוגרפי והאנושי של הארץ.

1. קריאת המואזין – מקורותיה, תפקידה וחשיבותה

מצוות התפילה היא אחת מחמש מצוות-היסוד של האסלאם. בישראל, כמו במקומות אחרים בעולם, נוהגים המוסלמים להתפלל חמש תפילות ביום: תפילת הבוקר (עם הזריחה), תפילת הצהריים, תפילת מנחה (אחה"צ), תפילת הערב (עם רדת הערב) ותפילת הלילה. תפקידו של המואזין (או מואדין) הוא להזכיר למאמינים את התפילה, לעודדם ולזמנם להגיע למסגד ו/או להתפלל. את התפקיד מאייש איש דת בעל קול נאה שמשמיע את הקריאה לתפילה (אזאן או אדיאן). הקריאה עצמה היא בעלת נוסח אחיד שנפתח במילים "אללה הוא אכבר", שמשמעותם: אלוהים הוא הגדול מכל.

על-פי האמונה המוסלמית, המואזין הראשון היה בלאל בן רבאח שמילא אחר הוראת הנביא מוחמד לעמוד במקום גבוה ולקרוא למוסלמים לבוא ולהתפלל. בתקופות מאוחרות יותר החלו להקים מגדלים מיוחדים – צריחי המסגדים – לשימוש של המואזין. על-פי אבנר גלעדי, "עצם הרעיון של הכרזה על התפילה והמרצת המאמינים לבוא אליה נלקח כנראה מהיהודים והנוצרים, אבל הדרך המיוחדת של קריאה בקולו של אדם (ולא בפעמונים, למשל) נקבעה באסלאם."⁵ יש לציין כי בקרב פוסקי הלכה מוסלמים קיימת מחלוקת על

⁵ אבנר גלעדי, "חמש מצוות היסוד באסלאם", חוה לצרוס-יפה (עורכת), **האיסלאם**, ספריית "אוניברסיטה משודרת", משרד הביטחון-ההוצאה לאור, תש"מ-1980, בעמ' 37.



משמעותה ההלכתית של הקריאה לתפילה. חלק מהפוסקים קבעו שהקריאה היא בגדר הצהרה שאינה חלק מהתפילה עצמה, בעוד שאחרים רואים בה חלק בלתי נפרד מהתפילה, ועל כן גם מצווה שיש לקיימה כחובה.⁶ זמני התפילות אינם קבועים והם משתנים על-פי מועדי זריחת השמש.⁷ בהתאם לכך נקבעים גם זמני קריאת המואזין. גם משך זמן הקריאה לתפילה אינו קבוע והוא משתנה ממסגד למסגד. לדברי מר זיאד אבו מוך, מנהל המחלקה המוסלמית באגף לעדות דתיות במשרד הפנים בישראל, משך זמן קריאת המואזין נע בין שתיים לשלוש דקות.⁸ לעומת זאת, לדברי ד"ר סטיליאן גלברג, ראש אגף מניעת רעש וקרינה במשרד להגנת הסביבה, משך זמן ממוצע של קריאת מואזין הינו שמונה דקות.⁹ מדידות אקראיות של משך קריאת המואזין בכפר בענה ובבית צפא העלו שהקריאה במקומות אלה נמשכה לכל היותר ארבע דקות.¹⁰

השימוש ברמקולים להגברת קולו של המואזין במרחב הציבורי הוא תוצר של העידן המודרני, הכרוך בין השאר, בתהליכי עיור, תיעוש ושכלולים טכנולוגיים. הרמקול מאפשר, כמובן, לקריאת המואזין להגיע גם אל אנשים ובתים שאינם נמצאים בקרבת המסגד ולהתגבר על "רעשי רקע" שונים המאפיינים במיוחד את המרחב האורבאני. עם זאת, רמקולים אלה גם מגבירים כמובן את מגוון ועוצמת הקולות הנשמעים בסביבה. בנוסף לכך, ריבוי המסגדים, כאשר לכל מסגד מערכת הגברת-קול משלו, יוצר מצב שבו קריאות מואזינים ממוקדים שונים נכנסות זו לתוך זו ומשבשות את צלילות הקריאה ואת תזמונה. בעיית התזמון מורגשת למשל בחודש הרמאדאן, כאשר קריאות שונות מסמנות זמנים שונים למועד שבירת הצום. כמו כן, קריאות של מואזינים שונים שנכנסות או מצטרפות זו לזו מאריכות את משך הזמן הכולל של הקריאה לתפילה.

2. ישראל

בסוף שנת 2009 נאמדה האוכלוסייה המוסלמית בישראל ב-1.286.5 מיליון נפש והיא מהווה כ-18% מכלל אוכלוסיית המדינה.¹¹ לדברי אבו מוך, נכון להיום ישנם בארץ כ-400 מסגדים, בחלקם מועסקים אנשי דת עובדי מדינה לכל דבר ועניין ואלה מאיישים 50% מכלל המסגדים. למשרד הפנים שליטה על העובדים הללו והם מקבלים הנחיות מהמשרד ומשתפים פעולה עמו בכל הנוגע לתלונות וטיפול במפגעי רעש. יתר המסגדים אינם בשליטת המשרד, אנשיהם מועסקים ע"י עמותות המסגדים או גופים אחרים

⁶ מאמרים וידיעות שפורסמו באתרי האינטרנט הבאים (תאריך כניסה: 13 ביוני 2011):

www.alarabiya.net/articles/2009/11/09/90682.html;

www.kufur-kassem.com/2010/?articles=topic&topic=33488

⁷ נכון ליום 9 באוגוסט 2011, זמני התפילה באזור ירושלים, למשל, היו 04: 32, 12: 46, 16: 26, 19: 31 ו-20: 55. מתוך אתר האינטרנט <http://www.islamicfinder.org/world.php>, תאריך כניסה: 9 באוגוסט 2011.

⁸ זיאד אבו מוך, מנהל המחלקה המוסלמית באגף לעדות דתיות במשרד הפנים, תשובות לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 13 ו-20 ביוני 2011.

⁹ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "פניות ציבור בנושא רעש הנשמע ממסגדים", כתיבה: יפעת שי, 4 בנובמבר 2002:

<http://www.knesset.gov.il/mmm/data/pdf/m00470.pdf>.

¹⁰ המדידות בוצעו על-ידי מר אחמד חיטיב ממרכז המחקר והמידע של הכנסת, ב-3 וב-5 ביוני 2011.

¹¹ הודעה לעיתונות, האוכלוסייה המוסלמית בישראל - נתונים לרגל חג הקורבן, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, 2010. http://www.cbs.gov.il/reader/newhodaot/hodaa_template.html?hodaa=201011270



ולמשרד אין יכולת השפעה עליהם.¹²

החקיקה הישראלית העוסקת במטרדי רעש אינה מתייחסת בצורה ישירה כלשהי לקריאת המואזין ולמעשה אינה מבחינה כלל בין "רעשים" שמקורם בפרקטיקות דתיות כאלה ואחרות לבין רעשים מסוגים אחרים. כאמור, סעיף 2 לחוק למניעת מפגעים, התשכ"א-1961 אוסר על אדם להקים "רעש חזק או בלתי סביר, מכל מקור שהוא, אם הוא מפריע, או עשוי להפריע, לאדם המצוי בקרבת-מקום או לעוברים ושבים." מכוח חוק זה תוקנו ב-1990 תקנות למניעת מפגעים (רעש בלתי סביר), התש"ן – 1990, הקובעות מהו רעש בלתי סביר ואת אופן מדידתו. תקנות אלה מגדירות רעש בלתי סביר כרעש העולה על כמות דציבלים מסוימת שנקבעה בתקנות; וזאת בהתחשב בסוג המבנה שממנו בוקע הרעש¹³ ובפרק הזמן שבו הרעש נמשך; תוך הבחנה בין רעשים הנשמעים בשעות היום (בין שש בבוקר לעשר בערב) לבין רעשים הנשמעים בשעות הלילה (בין עשר בערב לשש בבוקר).¹⁴

יצוין כי ב-1992 נעשה שימוש בתקנות אלה בבית משפט השלום בירושלים כדי להרשיע מואזין ממסגד בשייח ג'ראח בגרימת רעש בלתי סביר. באותו מקרה הואשם המואזין בכך שבין השעות 04:50 ל-05:00 הפעיל מערכת הגברת קול מעל צריח מסגד, המצוי באזור מגורים, כשאחד הרמקולים פונה לכיוון שכונת מעלות-דפנה, וכי עוצמת הרעש סתה ב-10 דציבלים מרמת הרעש המותרת על-פי התקנות. בית המשפט קבע במקרה זה כי חופש הדת והפולחן, אף שהינם חירויות יסוד מוכרות, כפופים לחובה לשמור על הסדר הציבורי והוסיף כי הקריאה לתפילה יכולה להתבצע בצורה תקינה ומוסדרת ברמת הרעש המותרת בחוק. בית המשפט הרשיע את המואזין וגזר עליו קנס ובנוסף לכך גם הורה לו להימנע מלהפעיל את הרמקול הפונה לשכונת מעלות-דפנה ולכוון את רמות הקול של הרמקולים בכל שעות היממה בהתאם לרמות המותרות בתקנות.¹⁵

מאוחר יותר, בספטמבר 1992, תוקנו תקנות נוספות לעניין מפגעי רעש – תקנות למניעת מפגעים (מניעת רעש), התשנ"ג – 1992. תקנות אלה אוסרות על אדם באורח גורף (דהיינו, מבלי להתייחס ל"סבירות" עוצמת הרעש) להקים רעש באמצעות רמקול, מגביר קול או מכשירי קול כיוצא באלה בין השעות שתיים לארבע אחר הצהריים ובין השעות אחת עשרה בלילה לשבע בבוקר; וזאת, בין השאר, כאשר הדבר נעשה באזור מגורים, "במקום שאינו תחת כיפת השמיים, אולם אינו סגור מכל צדדיו כלפי חוץ, או שדלתותיו, חלונותיו או פתחיו האחרים אינם סגורים כולם".¹⁶ יצוין בנוסף כי ספציפית לגבי מגבירי קול, התקנות אוסרות על הפעלתם באזור מגורים למתן הודעות או לפרסומת.¹⁷

מסמך שנכתב ב-2002 במרכז המחקר והמידע של הכנסת העלה כי במקומות שונים בארץ, בעיקר בערים מעורבות, הגיעו לרשויות תלונות רבות של תושבים שהתלוננו על מטרדי רעש שמקורם בעוצמת הקול של קריאת המואזין, במיוחד בשעות הלילה ובשעות שבהם יש יותר ממסגד אחד. מאותו מסמך גם עלה, בין

¹² זיאד אבו מוך, מנהל המחלקה המוסלמית באגף לעדות דתיות במשרד הפנים, תשובה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 20 ביוני 2011.

¹³ לעניין זה נעשית הבחנה בין חמש קטגוריות של מבנים המוגדרים בסעיף 1 לתקנות למניעת מפגעים (רעש בלתי סביר), התש"ן-1990.

¹⁴ סעיפים 1, 2 והתוספת הראשונה לתקנות למניעת מפגעים (רעש בלתי סביר), התש"ן-1990.

¹⁵ רות רוטנברג, "רעש חריג ממסגד – המואזין אחראי", הביספירה (ירחון המשרד לאיכות הסביבה), כ"א 8, מאי 1992.

¹⁶ סעיף 3(א)(2) לתקנות למניעת מפגעים (מניעת רעש), התשנ"ג – 1992.

¹⁷ סעיף 7 לתקנות למניעת מפגעים (מניעת רעש), התשנ"ג – 1992.



השאר, כי במקרים שבהם המשרד להגנת הסביבה בדק ומצא שקריאת המואזין חרגה מעוצמת הרעש המותרת נעשתה פנייה אל המואזין בבקשה להנמיך את עוצמתה וכי פנייה זו לרוב נענתה בחיוב, אם כי ישנו קושי לשמר את המצב לאורך זמן. בנוסף צוין במסמך האמור, כי בחלק מן המקומות כמו בירושלים, בלוד, ברמלה וביפו, בשל רגישות הנושא, העדיפו הרשויות השונות לטפל בסוגיה באמצעות הידברות שקטה עם המואזינים ועם אישים מוסלמים מקומיים. הידברות זו הביאה לא פעם לפתרונות כמו החלשת עוצמת הרמקולים או במקרה של יפו - להסכמה בדבר התקנת מערכת כריזה אלחוטית מרכזית שתחבר את המסגדים השונים לקריאה אחידה הנשמעת באותו זמן ומבוקרת בכל הנוגע לעוצמתה.¹⁸

על-פי אבו מוך, לאחרונה התרבו מספר התלונות על מטרדי רעש הנגרמים מקריאת המואזין, כאשר תלונות אלה מגיעות מאוכלוסייה יהודית הגרה בשכונות לערים וכפרים שמאוכלסים על ידי מוסלמים, במיוחד בערים מעורבות כמו יפו, חיפה, עכו, לוד ורמלה. לדבריו, משרד הפנים והאגף לעדות דתיות מנסים לטפל בסוגיה בראש ובראשונה על-ידי איחוד הכריזה. פתרון זה נסמך על מחקרים ועל פסקי הלכה אסלאמיים מן השנים האחרונות, כמו גם על פתרונות דומים שיושמו לעניין זה בכמה מדינות מוסלמיות (ראו להלן). במסגרת זו, במקומות שונים כבר התבצע מהלך של איחוד הכריזה על חשבון משרד הפנים, וזאת באמצעות חברה מקצועית שצריכה לוודא, בין השאר, שהכריזה תשמע בבית האחרון בישוב אבל לא מעבר לכך. אבו מוך מציין שפתרון זה קל להשגה ובדרך כלל הוא מקובל על המסגדים המצויים בשליטת משרד הפנים. הוא מוסיף כי בשנים 2009-2010 אוחדו הכריזות בחיפה, גיסר א-זרקא, טובא זנגריה, עבלין, מזרעה, כפר קאסם (למעט שני מסגדים), לוד (באופן חלקי), ויש גם הסכם עם המועצה המקומית בפורדיס לבצע איחוד כריזה בכפר. עוד מציין אבו מוך, שכאשר האגף לעדות דתיות במשרד הפנים מקבל תלונות על מטרדי רעש שמקורם במסגדים שאינם בשליטתו אזי האגף מנהל הידברות עם האימאמים של אותם מסגדים במטרה לאחד את הכריזה, כאשר לעתים הם מסכימים לכך ולעתים לא. לדבריו, סירוב לאיחוד הכריזה נובע משתי סיבות עיקריות: ראשית, מבחינה דתית יש הגורסים כי חל איסור על איחוד הכריזה. שנית, מבחינה כלכלית, יש החוששים לכך ששכרם של המואזינים ייפגע, וזאת למרות שבהגדרת תפקידם הם גם אמורים למלא את מקומם של האימאמים ולתחזק את המסגד.¹⁹

גלברג מציין כי ניתן לשפר את איכות קריאות המואזין ולהקטין את מטרדי הרעש הנגרמים לחלק מן האוכלוסייה באמצעים פשוטים יחסית כמו למשל, על-ידי כיוון הרמקולים אל קהל היעד שאליו מיועדת הקריאה, או על-ידי החלשת עוצמתה בשעות הלילה ובשעות הבוקר המוקדמות (בהתאם לרמות רעש הרקע הנמוכות מאוד בשעות אלה) כמו גם בתקופת הקיץ, כאשר חלונות הבתים פתוחים על-פי רוב.²⁰ יש להוסיף כי כתבה שפורסמה באתר המשרד להגנת הסביבה באוקטובר 2009 לא קראה לאסור על השימוש ברמקולים לצורך שידור קריאת המואזין, אלא המליצה לצמצם את השימוש ברמקולים החיצוניים של המסגדים ולהשתמש בהם לקריאה לתפילה בלבד.²¹

¹⁸ מרכז המחקר והמידע של הכנסת, "פניות ציבור בנושא רעש הנשמע ממסגדים", כתיבה: יפעת שי, 4 בנובמבר 2002.

¹⁹ זיאד אבו מוך, מנהל המחלקה המוסלמית באגף לעדות דתיות במשרד הפנים, תשובות לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 13 ו-20 ביוני 2011 וכן מאמר פרי עטו שפורסם (בערבית) בעלון "אל קוטוף אדאניה" בינואר 2011.

²⁰ ד"ר סטיליאן גלברג, ראש אגף מניעת רעש וקרינה במשרד להגנת הסביבה, תשובה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 24 במאי 2011.

²¹ כתבה שפורסמה באתר המשרד להגנת הסביבה, תאריך עדכון: 8.10.2009, תאריך כניסה: 15.8.2011:

<http://www.sviva.gov.il/bin/en.jsp?enPage=PrintPage&enDisplay=view&enDispWhat=Zone&>



3. מדינות מוסלמיות

3.1 מצרים

בכמה מדינות מוסלמיות, עם התגברות המודעות לאיכות הסביבה, התעורר בשנים האחרונות דיון סביב השימוש ברמקולים לצורך הקריאה לתפילה, כאשר חכמי הלכה שונים פרסמו פסקי הלכה הקוראים למצוא את דרך הביניים בין קיום הקריאה לתפילה לבין הצורך לשמור על איכות הסביבה הקולית.²² דיון שכזה נערך במצרים שבה החלו השלטונות ביישום תוכנית שמטרתה לאחד ולסנכרן את קריאות המואזין הבוקעות מלמעלה מ-4,000 המסגדים שבקהיר. מטרת התוכנית, שעליה שקד משרד הדתות המצרי מאז 2004 ושעלותה נאמדה ב-175 אלף דולר, היתה ליצור אחידות מלאה בזמני התפילה כך שהמואזינים יקראו באותו זמן, וזאת על-ידי התקנת מקלטים באלפי המסגדים שבעיר, שישדרו באופן מסונכרן את קריאת המואזין מאולפן הנמצא במרכז העיר.

צעד זה גובה בעמדתם של כמה מפוסקי ההלכה המצרים. המופתי (הפוסק הגדול) של מצריים השיח' עלי ג'ומעה קבע שאפשר שבכל עיר או ישוב תאוחד הקריאה (הכריזה), שכן מאחר והיא אינה חלק מהתפילה עצמה אין היא חייבת להיאמר בנפרד על-ידי כל מואזין בכל מסגד ומסגד. פוסק אחר, השיח' נסר פריד ואסל, אף הרחיב ואמר שיש אי סדר בעניין הקריאה וכי התנגשות קולותיה מזיקה לרגש הדתי המוסלמי. שר הדתות והווקף לשעבר, השיח' מחמוד חמדי זקזוק, קבע אף הוא בפסק הלכה שאיחוד הקריאה אינו מתנגש עם ההלכה המוסלמית. עם זאת, מואזינים שונים בקהיר ראו בפרויקט איחוד הקריאה פגיעה בכבודם המקצועי ואיום על פרנסתם.²³

3.2 ערב הסעודית

בממלכה הערבית הסעודית, ערש לידתו של האסלאם ומשכנם של המקומות הקדושים ביותר למוסלמים, המשרד לענייני אסלאם הגביל את השימוש ברמקולים במסגדים לצורך הקריאה לתפילה בלבד וקבע כי על כל מסגד לא יותקנו יותר מארבעה רמקולים וכי יש להקפיד על כך שעוצמת קולם לא תהיה גבוהה מדי. כמו כן הוחלט לבטל 100 רמקולים מיותרים ב-45 מסגדים באזור אל-באחה (דרום מערב הממלכה) ובעיר מכה פורסמו תקנות המגבילות את רמת קולה של הקריאה לתפילה.²⁴

²² ש.ם.

²³ "קהיר מצייגה: מואזין אחד בשביל כולם", כתבה שפורסמה באתר ynet ב-13 באוגוסט 2010:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3935832,00.html>

מאמרים וידעיות שפורסמו באתרי האינטרנט הבאים (תאריך כניסה: 13 ביוני 2011):

www.alarabiya.net/articles/2009/11/09/90682.html;

www.kufur-kassem.com/2010/?articles=topic&topic=33488

²⁴ אתר מוחיט (תאריך כניסה: 15.8.2011):

http://www.moheet.com/show_news.aspx?nid=249237&pg=1

כתבה שפורסמה באתר המשרד להגנת הסביבה, תאריך עדכון: 8.10.2009, תאריך כניסה: 15.8.2011:

<http://www.sviva.gov.il/bin/en.jsp?enPage=PrintPage&enDisplay=view&enDispWhat=Zone&>



3.3 מדינות ערביות ומוסלמיות נוספות

בממלכת בחריין החליט משרד המשפטים והעניינים האסלאמיים לאחד את קריאת המואזין בכל המסגדים במדינה, החלטה שהותירה ויכוח בין פוסקי הלכה מקומיים.²⁵

גם באיחוד האמירויות הוחלט לאחד את קריאת המואזין, ראשית בעיר אבו דאבי ולאחר מכן בעיר אל עין.²⁶ הרשות הפלסטינית החליטה אף היא לבצע איחוד כריזה במסגדים השונים, אם כי עד כה בוצעה החלטה זו באורח חלקי בלבד, בשל אילוצים תקציביים ואחרים (נכון להיום בוצע איחוד כריזה ברוב המסגדים ברמאללה ובשכם).²⁷

בירדן הודיעה הממשלה על כוונתה לאחד את הכריזה במסגדים ברחבי הממלכה, איחוד אשר בשל קשיים כספיים בוצע עד כה בערים בודדות בלבד.²⁸

יצוין כי איחוד כריזה (או סנכרון מסגדים) בוצע עד כה גם בכמה ערים בסוריה ובתורכיה.²⁹

4. מערב אירופה

בעשורים האחרונים גדל במידה ניכרת מספרם של המהגרים המוסלמים במדינות מרכז אירופה ומערבה.³⁰ התרחבותן המספרית המהירה של קהילות מוסלמיות בחלק ממדינות אלה היתה במידה רבה מאד תוצר של מדיניות הגירה שבשנות ה-60 עודדה מהגרים מוסלמים להגיע לאותן מדינות ככוח עבודה לא מיומן. על-פי הערכות, ב-1950 חיו במערב אירופה כ-800,000 מוסלמים, רובם בצרפת ובבריטניה. לעומת זאת, בעשור הראשון למאה ה-21, מספר המוסלמים בארצות האיחוד האירופי נע בין 13 ל-25 מיליון תושבים, כאשר הם מהווים בין 3 ל-5 אחוזים מכלל האוכלוסייה במדינות האיחוד. אם כוללים בחישובים אלה גם את מדינות היבשת שאינן חלק מן האיחוד האירופי אזי מספר המוסלמים באירופה ככל הנראה עולה על 40 מיליון והם מהווים כ-5% מכלל האוכלוסייה (מבלי להביא בחשבון את טורקיה שבה למעלה מ-70 מיליון מוסלמים).³¹

הכתבה מסתמכת על מאמר שפורסם בעיתון א-שארק אלאווסאט ב-13 באוקטובר 2005.

²⁵ http://lahona.moheet.com/show_news.aspx?nid=85752&pg=20 תאריך כניסה: 15 באוגוסט 2011.

²⁶ אתר אל ערביה <http://www.alarabiya.net/articles/2009/11/09/90682.html>, תאריך כניסה: 8 באוגוסט 2011.

²⁷ מר חמיס אבו עאבדה, נציב משרד הדתות (לענייני דאווה) ברשות הפלסטינית, בתשובה (טלפונית) לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 14 באוגוסט 2011.

²⁸ <http://www.factjo.com/pages/fullNews.aspx?id=29395> תאריך כניסה: 14 באוגוסט 2011.

²⁹ זיאד אבו מוח, מנהל המחלקה המוסלמית באגף לעדות דתיות במשרד הפנים, תשובה לפניית מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 13 ביוני 2011; "קהיר מציגה: מואזין אחד בשביל כולם", כתבה שפורסמה באתר ynet ב-13 באוגוסט 2010:

<http://www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-3935832,00.html>

³⁰ אוריה שביט, "סהר מעל שער ברנדנבורג: גרמניה והאסלאם מתום המלחמה הקרה", זמנים, גיליון 114, אביב 2011, 47-40, בעמ' 40.

³¹ Todd H. Green, "The Resistance to Minarets in Europe", *Journal of Church and State*, vol. 52 no. 4, January 2011, 619-643, p. 622.



אחד הנושאים המרכזיים הנוגע למעמדן של הקהילות המוסלמיות במדינות המערב הוא מידת הנראות הציבורית (public visibility) שבה רשאים יחידים וקהילות לממש ולבטא בפומבי פרקטיקות דתיות-מוסלמיות. בהקשר זה יצוין כי בשנות ה-50 וה-60 היו באירופה מסגדים מעטים בלבד. תפילות מוסלמיות התקיימו בעיקר באתרי תפילה ארעיים שמוקמו בדרך כלל במקומות עבודה או בבנייני מגורים. החל משלהי שנות ה-70 החלו תושבים מוסלמים לבנות מסגדים של ממש שסימנו, בין השאר, נוכחות אסלאמית גלויה וקבועה במרחב הציבורי האירופי.³² ככל שגברה הנוכחות האסלאמית באירופה בשנים האחרונות, כך גם גברו ניסיונותיהם של מוסלמים במדינות שונות להקים מסגדים ולעתים, גם לשדר מצריחיהם את קריאת המואזין. כך למשל, בשבדיה, לראשונה ב-2009, אגודה אסלאמית מקומית ביקשה להתיר את שידור קריאת המואזין מצריח מסגד בשטוקהולם.³³ לדברי אוריה שביט, בכל רחבי אירופה, תוכניות להקמת מסגדים עוררו ועדיין מעוררות התנגדויות מקומיות נחרצות מצד האוכלוסיות הלא-מוסלמיות.³⁴ התנגדויות שכאלה מתעוררות אף ביתר שאת במקומות שבהם מסגדים קיימים מבקשים להשמיע את קריאת המואזין במרחב הציבורי שמסביבם. חוקרים רבים עומדים על כך שקריאת המואזין באירופה (כמו גם בארצות הברית, כפי שנראה בהמשך) מעוררת התנגדויות שונות לאו דווקא בשל עוצמת קולה אלא בשל המשמעויות המיוחסות לאותו קול. בהקשר זה מציין סטפאנו אלייבי (Allievi) שעל-פי רוב אנשים רבים מקבלים ללא התנגדות את התגברותם של רעשים שונים במרחב הציבורי, כמו למשל רעשי מפעלים או רעשי תנועה שהולכים ומתעצמים, אך כאשר הם "נתקלים בקול שמייצג תרבות אחרת, תגובתם אינה מאחרת לבוא."³⁵

גרין (Green) מוסיף ומציין שצריחי מסגדים מסמנים נוכחות מוסלמית לא רק במובן הפיסי אלא, פוטנציאלית לפחות, גם במובן האקוסטי שכן הקול אף הוא תופס ומגדיר את המרחב הציבורי. לדבריו, האפשרות שלפיה קריאת מואזין בערבית תשודר מצריחי המסגדים חיזקה את חששם של אירופאים לא-מוסלמים רבים והולכים מפני מה שנראה בעיניהם כ"השתלטות מוסלמית" על המרחב הציבורי וכניסיון "לכפות עליהם דת ושפה שזרות להם". גרין טוען שהחשש מפני קריאת המואזין היה מניע חשוב (אם כי לא יחיד) מאחורי ההתנגדות לבניית צריחי מסגדים בחלקים שונים מאירופה.³⁶ מקומות רבים באירופה פשוט אוסרים על שידור קריאת המואזין, גם אם הטעמים לכך אינם תמיד ברורים או מפורשים לגמרי. קריאה זו נשמעת אמנם במקומות שונים, אך שידורה ממרומיו של צריח מסגד הוא במידה רבה היוצא מן הכלל ולא הכלל.³⁷ כפי שמציינת פראט אווינג (Pratt Ewing), בראייתם של מוסלמים רבים באירופה, התנגדויות לבניית מסגדים או לשימוש במגברי-קול להשמעת קריאת המואזין מסמנות את אפלייתם לרעה ביחס לנוצרים, בכל הנוגע ליכולתם לממש ולבטא פרקטיקות דתיות בצורה גלויה במרחב

³² Ibid, pp. 625-626; Jocelyne Cesari, "Mosque Conflicts in European Cities: Introduction", *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol. 31, No. 6, November 2005, 1015-1024, p. 1018.

³³ Green, "The Resistance to Minarets in Europe", p. 633.

³⁴ אוריה שביט, "סהר מעל שער ברנדנבורג", בעמ' 46.

³⁵ Stefano Allievi, *Conflicts over Mosques in Europe: Policy Issues and Trends – NEF Initiative on Religion and Democracy in Europe*, London: Allianca Publishing Trust, 2009, p. 48.

³⁶ Green, "The Resistance to Minarets in Europe", p. 632.

³⁷ Ibid; Stefano Allievi, *Conflicts over Mosques in Europe*, p. 48.



הציבורי.³⁸ עם זאת, ראוי להזכיר כי במקומות באירופה שיש בהם אוכלוסייה מוסלמית ניכרת ומסורת אסלאמית רבת שנים, כמו למשל **בוסניה-הרצגובינה** ש-40% מאוכלוסייתה הם מוסלמים, קריאת המואזין מותרת ומתבצעת בפועל.³⁹

4.1 הולנד

המדינה היחידה במערב אירופה שהעניקה הכרה משפטית רשמית לקריאת המואזין היתה הולנד, שב-1987 העבירה חוק שאפשר את השמעת הקריאה והעניק לה מעמד דומה לזה של קול פעמוני הכנסיות. עם זאת, הרשויות המקומיות בהולנד הסדירו את השימוש בפרקטיקה זו בדרכים שונות תוך הגבלת עוצמת הקול המותרת לשידור הקריאה והגבלת מספר הפעמים בהם היא משודרת (לרוב לא ניתן אישור להשמיעה חמש פעמים ביום). כך למשל, באמסטרדם קריאת המואזין התאפשרה רק בימי שישי ורק בכפוף לכך שרמת הדציבלים שלה לא תעלה על זו המותרת בחוק.⁴⁰

4.2 גרמניה

מנתונים שפורסמו בשעתו בעיתון *פרנקפורטר אלגמיינה צייטונג* עולה, כי בשנת 2007 התגוררו בגרמניה 3.4 מיליון מוסלמים, מהם 2.4 מיליון מוסלמים ממוצא תורכי.⁴¹ לדברי שביט, גלי ההגירה הגדולים של מוסלמים למדינה התרחשו בשנות הששים והשבעים של המאה ה-20, בעת שכלכלתה המתפתחת של גרמניה נזקקה לידיים עובדות, וכיום מהווים המוסלמים מיעוט קטן של כ-4 אחוזים מכלל אוכלוסיית המדינה.⁴² שביט ממשיך ומציין כי התפתחויות והשפעות שונות ששולבו אלה באלה הביאו להתחזקות הזהות האסלאמית של חלק מהמהגרים המוסלמים בגרמניה, התחזקות שבאה לידי ביטוי, בין השאר, גם בגידול במספרם של המסגדים ברחבי המדינה. לדבריו, בעוד שבשנות ה-80 היו בגרמניה עשרות בודדות של מסגדים, בשנת 2007 תועדו בה כ-2,600 בתי-תפילה אסלאמיים.⁴³

במאמר משנת 2000 ציינה פראט אווינג שעד לאותה עת, בברלין לא היו מסגדים שחזותם החיצונית העידה על היותם מסגדים. בפועל, היא הבהירה, היו בעיר מסגדים רבים אך הללו היו על-פי רוב "בלתי נראים" בהיותם מבנים ששימשו בעבר לתכליות אחרות ועברו שיפוץ והסבה כדי שיוכלו לשמש כמסגדים. היא הוסיפה שרק במועד כתיבת מאמרה, מסגד "של ממש", ראשון מסוגו, נמצא בהליכי בנייה בברלין. לדבריה, בוני המסגד נתקלו במכשולים רבים מצד מתנגדיו השונים בעיר שטענו, בין השאר, כי המבנה שלו יפגע בקו הרקיע של העיר וכי הוא יהווה "תזכורת קבועה לנוכחותם של זרים

³⁸ Katherine Pratt Ewing, "Legislating Religious Freedom: Muslim Challenges to the Relationship Between 'Church' and 'State' in Germany and France," in *Daedalus*, Vol. 129, No. 4, Fall 2000, 31-54, p. 35.

³⁹ Stefano Allievi, *Conflicts over Mosques in Europe*, p. 49.

⁴⁰ Green, "The Resistance to Minarets in Europe", p. 632; Stefano Allievi, *Conflicts over Mosques in Europe*, p. 48.

⁴¹ אוריה שביט, "סהר מעל שער ברנדנבורג", בעמ' 42.

⁴² שם, שם.

⁴³ שם, בעמ' 43.



בליבה של גרמניה". כמו כן, בניית המסגד גם עוררה דאגה בקרב חלק מהברלינאים לכך שפרקטיקות מוסלמיות הקשורות במסגד, כמו למשל הקריאה למאמינים (על-ידי המואזין), יפגעו בסדר הציבורי. ספציפית לעניין זה, המוסלמים בעיר טענו מצדם לאנאלוגיה בין קריאת המואזין למתפללים לבין הפעמונים המצלצלים בכנסיות. בברלין, בסופו של דבר, הושגו פשרות בין הקהילה המוסלמית לרשויות העיר בנוגע לגובה צריחי המסגד ולעוצמת הקול של הקריאה למתפללים ובניית המסגד נמשכה.⁴⁴

גם העיירה Völklingen נקלעה ב-2010 לוויכוח ציבורי סביב כוונתה של הקהילה המוסלמית במקום לבנות צריח על גג המסגד. ראש הקהילה התורכית-המוסלמית בעיירה הבטיח כי אין כל כוונה להשתמש בצריח המסגד כדי להשמיע ממנו את קריאת המואזין ואף על-פי כן היוזמה לבניית הצריח נתקלה בהתנגדות רבה מצד תושבים מקומיים לא-מוסלמים, שבין השאר שאבו עידוד מן האיסור שהוטל בשווייץ זמן לא רב קודם לכן על בניית צריחי מסגדים (ראו להלן).⁴⁵ יצוין בנוסף כי בעיר אחרת בגרמניה, Rendsburg, בראשית 2010, העניקו הרשויות למסגד המקומי אישור להשמיע בפומבי את קריאת המואזין בימי שישי, אישור שנתקל בהתנגדות ובמאבק מצד חלק מתושבי המקום.⁴⁶ לדברי אלייבי, בגרמניה, קריאת המואזין נחשבת במידה מסוימת לזכות חוקתית הראויה להגנה וליחס שווה לזה הניתן לפעמוני הכנסיות, אך יחד עם זאת, שידורה באמצעות רמקולים נתון במחלוקת וכפוף להגבלות שונות.⁴⁷

4.3 צרפת

בשנות ה-70 של המאה ה-20 היו בצרפת פחות מ-50 בתי תפילה מוסלמיים וכיום יש בה כ-1,625 מסגדים, כאשר רק עשרה מהם כוללים גם צריחים.⁴⁸ על-פי רוב, שידור קריאת המואזין ברמקולים אינו חלק מן הפרקטיקה הנהוגה בהם. לדברי פראט אווינג, בדומה למקרה של בניית המסגד בברלין, גם בצרפת בשעתו התוכניות לבניית מסגד גדול בעיר ליון נתקלו בקשיים לא מעטים. לאחר עשור של דיונים משפטיים הושגה פשרה בין בוני המסגד לרשויות העיר, אשר מצדן הגבילו את גובה הצריחים של המסגד ואסרו על שימוש במערכת הגברה לקריאת המואזין. בעקבות פשרה זו, ב-1994 נפתח המסגד לקהל המתפללים.⁴⁹

המקרה של המסגד במארסיי, כפי שמציין גרין, הוא דוגמה שממחישה את הדרכים היצירתיות שבהן קהילות מוסלמיות שונות באירופה התמודדו לעתים עם החששות שעוררה קריאת המואזין בקרב מי שאינם מוסלמים ועם החקיקה המקומית בעניין מפגעי רעש. במאי 2010 החלה בנייתו של "המסגד הגדול" החדש בעיר ומאחר ורשויות העיר אסרו על שידור קריאת המואזין ברמקולים, הועלה רעיון אחר

⁴⁴ Pratt Ewing, "Legislating Religious Freedom", pp. 35-36.

⁴⁵ כתבה שפורסמה ב-Der Spiegel ב-2 במאי 2010 (תאריך כניסה: 15 באוגוסט 2011):

<http://www.spiegel.de/international/germany/0,1518,676156,00.html>.

⁴⁶ Green, "The Resistance to Minarets in Europe", p. 633.

⁴⁷ Stefano Allievi, **Conflicts over Mosques in Europe**, p. 49.

⁴⁸ Amikam Nachmani. **Europe and its Muslim Minorities. Aspects of Conflict, Attempts at Accord**, Brighton, Portland: Sussex Academic Press, 2009 (Reprinted in paperback 2010), p. 121.

⁴⁹ Pratt Ewing, "Legislating Religious Freedom" p. 36.



שלפיו אלומות אור סגולות יוקרנו מצריח המסגד למשך שתי דקות, חמש פעמים ביום, כתחליף לקריאת המואזין המסורתית.⁵⁰

4.4 שווייץ

בשווייץ למעלה מ-4% מהתושבים הם מוסלמים.⁵¹ במשאל עם שנערך בשווייץ ב-29 בנובמבר 2009 הצביעו רוב השווייצרים בעד הוספת הוראה לחוקה, שלפיה תיאסר בנייתם של צריחי מסגדים חדשים במדינה. לדברי גרין (Green), תוצאות משאל העם, שהתקיים מקץ שנתיים של פולמוס ציבורי ופוליטי בנושא, היו במידה רבה מפתיעות, בין השאר, לנוכח העובדה שבשווייץ כולה נבנו עד אז רק ארבעה מסגדים בעלי צריחים ואף אחד מהם לא שימש להשמעת קריאת המואזין. אף על-פי כן, הטענה לפיה בנייתם של צריחי מסגדים תוביל בעתיד להעלאת דרישות נוספות מצד המוסלמים השווייצריים - למשל, דרישה לשידור קריאת המואזין מאותם צריחים - היתה בין הטיעונים ששימשו את הקוראים להטלת איסור על בנייה של צריחי מסגדים. לטענת גרין, המערכה הציבורית שהתנהלה בשווייץ נגד צריחי המסגדים, מערכה שאותה הובילה "מפלגת העם השווייצרי" (Schweizerische Volkspartei), ממחישה את הצלחתם של מאמצי הימין הקיצוני באירופה לגייס את דעת הקהל נגד המסגדים וצריחיהם ובאופן כללי יותר, נגד האסלאם.⁵²

יש לציין כי ההחלטה שהתקבלה במשאל העם, בין השאר בניגוד לעמדת הממשלה, עוררה ביקורת רבה בשווייץ ומחוצה לה. כך למשל, שרת החוץ של שווייץ טענה כי האיסור על בניית צריחי מסגדים עומד בסתירה לאמנה האירופית לזכויות אדם ולגינוי ההחלטה הצטרפה גם מועצת אירופה. עוד יש לציין כי ארגונים רבים ובהם "פדרציית הקהילות היהודיות בשווייץ" (שמלכתחילה התנגדה לאיסור האמור), הליגה נגד השמצה בארצות הברית, וחברי ועידת רבני אירופה גינו אף הם את תוצאות משאל העם וקבעו כי מדובר בהחלטה הפוגעת בחופש הדת.⁵³

4.5 בריטניה

על-פי שביט, "בין השנים 1987-2007 גדל מספרם של המסגדים בבריטניה מ-400 ל-1,699".⁵⁴ לדברי אלייבי, בבריטניה לעתים קרובות קיבלו קהילות מוסלמיות אישור להשמיע את קריאת המואזין, אך

⁵⁰ אגודת המסגד המקומית ביקשה תחילה להשתמש לצורך זה באור ירוק - הצבע המזוהה באופן מסורתי עם האסלאם - אך לא ניתן היה לאשר זאת מכיוון שבעיר כבר נעשה שימוש באורות ירוקים על-מנת לתקשר עם הספינות המתקרבות לחופי מארסיי. ראו:

Green, "The Resistance to Minarets in Europe", p. 633.

⁵¹ Ibid, p. 622.

⁵² Ibid, pp. 619, 625, 637, 643.

⁵³ כתבות שפורסמו באתר החדשות ynet ב-2.12.2009 וב-4.12.2009 (תאריך כניסה: 15.8.2011):

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3814057,00.html>;

<http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3814454,00.html>.

⁵⁴ אוריה שביט, "סהר מעל שער ברנדנבורג", בעמ' 43.



זאת בכפוף להגבלות שונות ובדרך כלל כאשר מדובר היה במסגד הממוקם בשכונה שבה קהילה מוסלמית גדולה.⁵⁵

כפי שמראה ג'ון איד (Eade) גם בבריטניה, כמו במקומות אחרים, הסוגיה של קריאת המואזין השתלבה לא פעם בתוך דיון רחב יותר על נוכחות מוסלמית, גלויה, נראית ונשמעת, במרחב הציבורי, ועל הקשר שבין פרקטיקות דתיות לתפיסות של זהות לאומית. לדבריו, באמצע שנות ה-80, המסגד של מזרח לונדון (The East London Mosque), שהיה בין המסגדים הבודדים בבריטניה שהורשו לשדר את קריאת המואזין (פעמיים ביום), מצא את עצמו בליבה של מחלוקת ציבורית. תושבים מקומיים באזור שאינם מוסלמים החלו למחות על "זיהום הרעש" שיצרה לטענתם קריאת המואזין והנושא אף הגיע לעיתונים הלאומיים בבריטניה במרץ-אפריל 1986. המחלוקת הועצמה עוד יותר כאשר שבועון מקומי פרסם באותה עת ידיעה לפיה מנהיגי המסגד שואפים להגביר את עוצמת הווליום של קריאת המואזין ובמקביל גם את תדירותה – משתי קריאות ביום לחמש. כפי שמציין איד, עבור חלק מהמוסלמים המקומיים, הסוגיה שעמדה במרכז המחלוקת לא היתה "זיהום רעש" אלא מתן ביטוי לנוכחות אסלאמית בשכונה ולהיותם חלק מן העולם המוסלמי. יתרה מכך, אחדים מהם חשו שחלק מן ההתנגדות לקריאת המואזין נובעת ממניעים גזעניים. בנוסף לכך, מטיעוניהם של חלק מן המתנגדים עלה כי קול פעמוני הכנסיות עדיף באוזניהם על קול קריאת המואזין מאחר ופעמוני הכנסיות נתפסו לדידם כביטוי למסורת תרבותית "שלנו". הקונפליקט, אם כך, לדברי איד, יצר הזדמנות נוספת לוויכוח על הגדרתה של מהי "אנגליות אותנטית" ועל מה יכול או צריך להיות "מקובל" מבחינה תרבותית. עם זאת, כפי שהוא מציין, דווקא קבוצה של כמרים מהכנסייה האנגליקנית הביעה בפומבי את תמיכתה בהשמעת קריאת המואזין פעמיים ביום. בעטיו של אותו פולמוס, המועצה המקומית האמונה על מתן אישורים למסגדים להשמעת קריאת המואזין נמנעה ממתן היתר דומה למסגדים אחרים באזור ואף סירבה לאפשר למסגד של מזרח לונדון להרחיב את הקריאה מפעמיים לחמש פעמים ביממה.⁵⁶

גם בשלהי 2007 התעורר ויכוח בבריטניה סביב כוונתו של אחד המסגדים – במקרה זה מסגד במרכז אוקספורד – לבקש אישור לשדר ברמקולים את קריאת המואזין במשך שתי דקות ובתדירות של שלוש פעמים ביום (או לפחות, אחת לשבוע בימי שישי). על-פי כתבה שפורסמה באותה עת באחד מעיתוני בריטניה, תושבים מקומיים הביעו את התנגדותם לכך, בטענה שהדבר יפר את הסדר הציבורי ויהפוך את האזור למעין "גטו מוסלמי". הכתבה מוסיפה שהבקשה זכתה לתמיכה מהבישוף של אוקספורד, שקרא למתנגדים "להירגע" ו"ליהנות מהשונות הקהילתית".⁵⁷ לעומתו, הרקטור של אחת הכנסיות האנגליקניות הגדולות באוקספורד הביע את התנגדותו לשידור קריאת המואזין בהיותה, לדבריו, "לא-אנגלית".⁵⁸ לנוכח המחלוקת וההתנגדות הציבורית להשמעת קריאת המואזין, מנהיגי המסגד בסופו של

⁵⁵ Stefano Allievi, **Conflicts over Mosques in Europe**, p. 48.

⁵⁶ John Eade, "Nationalism, Community, and the Islamization of Space in London", in Metcalf, Barbara Daly, editor. **Making Muslim Space in North America and Europe**. Berkley: University of California Press, 1996, 217-233.

⁵⁷ כתבה מיום 14 בינואר 2008 שפורסמה בעיתון דיילי מייל:

<http://www.dailymail.co.uk/news/article-504373/Mosques-plan-broadcast-prayer-loudspeaker-create-Muslim-ghetto.html>

⁵⁸ כתבה מיום 30 בינואר 2008 שהתפרסמה בעיתון אוקספורד מייל:



דבר חזרו בהם מכוונתם המקורית והסתפקו בהשמעת קריאת המואזין באמצעות משדרים המשדרים בגלים קצרים.⁵⁹

4.6 מדינות נוספות במערב אירופה

באוסטריה קריאת המואזין מתקיימת רק במרכז האסלאמי בווינה, בימי שישי בלבד.⁶⁰ בנוורבגיה ניתן אישור להשמיע את קריאת המואזין בימי שישי בלבד ובתנאי שעוצמת הקריאה לא תעלה על 60 דציבלים.⁶¹

בבלגיה נאסר על המוסלמים לשדר את קריאת המואזין ובתגובה לכך רשויות קתוליות מקומיות הודיעו בשעתו כי יסרבו לצלצל בפעמוני הכנסיות.⁶²

5. ארצות הברית

בעשורים האחרונים התעוררו בארצות הברית כמה מחלוקות ציבוריות ומשפטיות סביב זכותם של מסגדים להשתמש במגבר קול כדי להשמיע את קריאת המואזין. לטענת וויינר (Weiner), קריאת המואזין הציחה במקרים רבים פולמוסים סביב שאלת האינטגרציה של המוסלמים במדינה. לדבריו, בעוד שמסגדים רבים בחרו שלא לשדר כלל את קריאת המואזין, אחרים בחרו להשתמש בפרקטיקה זו כדי לתבוע את מקומם במרחב הקולי-הדתני האמריקאי, לצד פעמוני הכנסיות. בחירה אחרונה זו עוררה לרוב התנגדות מצד חלק מהתושבים המקומיים. קהילות רבות התעקשו על כך שהמסגדים המוקמים בתחומן יישארו "שקטים" והיו שאפשרו לתושביהן המוסלמים לבנות מסגדים רק בתנאי שיימנעו משימוש ברמקולים להשמעת קריאת המואזין.

כך למשל, ב-2005, בעיר וורן (Warren) שבמישיגן רשויות העיר התעקשו על כך שבניית מסגד במקום תתבצע רק בכפוף לכך שלא ייעשה שימוש ברמקולים או באמצעי הגברה כדי להשמיע את קריאת המואזין מחוץ לתחומי המסגד. למעשה, לדברי וויינר, למרות שלבוני המסגד לא היתה כל כוונה להשתמש באמצעי הגברה לקריאת המואזין, רשויות העיר הבהירו מבעוד מועד שהן "לא יסבלו הקמת רעש כלשהו" מצד המסגד. וויינר מוסיף שכדי להימנע מקונפליקטים, מסגדים אמריקאים רבים הפנו את מגבירי הקול שלהם כלפי פנים, אל תוך המסגד עצמו, ושילבו למעשה את קריאת המואזין בתוך קהילת המתפללים שבפנים המסגד, תוך שינוי משמעותה ותפקידה.⁶³

http://www.oxfordmail.co.uk/news/2003382.rector_attacks_mosque_call_to_prayer/

⁵⁹ Green, "The Resistance to Minarets in Europe", pp. 633-634.

⁶⁰ Stefano Allievi, **Conflicts over Mosques in Europe**, p. 49.

⁶¹ Ibid.

⁶² H. A. Hellyer. **Muslims of Europe. The 'Other' Europeans**, Edinburgh: Edinburgh University Press, 2009, p. 191.

⁶³ Isaac A. Weiner. **Religion Out Loud: Religious Sound, Public Space, and American Pluralism**, A dissertation submitted to the faculty of the University of North Carolina at Chapel Hill in partial fulfillment



בכמה מקרים קריאת המואזין גם הגיעה לפתחו של בית המשפט. כך למשל, ב-1979, עצרה המשטרה שלושה מאנשי המסגד של דירבורן (Dearborn) שבמישיגן לאחר ששידורו ברמקולים את קריאת המואזין לתפילה. בבית המשפט טענו אנשי המסגד שהתיקון הראשון לחוקת ארצות-הברית, המבטיח, בין השאר, את חופש הפולחן הדתי, מגן גם על הפרקטיקה הזאת. מנגד טענו רשויות העיר כי השימוש ברמקולים אינו בגדר מצווה דתית או כורח כלשהו; כי הפקודה העירונית העוסקת ברעשים אינה מבחינה בין כאלה שמקורם בפרקטיקות דתיות לאחרים וכי קריאת המואזין ברמקולים פוגעת בזכויותיהם של שאר התושבים המקומיים. בית המשפט פסק לטובת המסגד, בין השאר, בקבלו את הטענה כי לאור התיקון הראשון לחוקה, יש מקום להבחין בין "קולות דתיים" לקולות אחרים.⁶⁴

אחת המחלוקות הבולטות בעניין זה היתה זו שהתעוררה בשלהי 2003 סביב קריאת המואזין במסגד שהוקם ב-Hamtramck, עיירה הסמוכה לדטרויט, מישיגן, שהתאפיינה בעבר באוכלוסייה קתולית-פולנית בשורשיה, ואליה התווספו מאוחר יותר מהגרים מוסלמים רבים. תחילת הפרשה בפנייתן של רשויות המסגד המקומי אל מועצת העיר בבקשה לאפשר שידור ברמקולים של קריאת המואזין לתפילה. וויינר מציין, כי למעשה אנשי המסגד ב-Hamtramck לא באמת נזקקו להגשת בקשה מיוחדת לשם קבלת אישור מהעירייה להשמעת קריאת המואזין, אלא שלדבריו, הם לא היו מודעים לתקדים שנקבע בדירבורן וביקשו לנהוג "כשכנים טובים".⁶⁵ הוא ממשיך ומציין שעבור תושביה המוסלמים של השכונה, השמעת הקריאה לתפילה ברמקולים ביטאה את רצונם להציב ולמקם את עצמם בקהילתם החדשה, אך מנגד, עבור חלק מהתושבים הוותיקים, אקט זה סימל את דחיקתם שלהם משכונתם. בעוד שהמתנגדים שמעו בקריאת המואזין קריאת תגר המאיימת על הקונצנזוס הנוצרי, באוזני התומכים בה נשמעה הקריאה כהזדמנות ליצירת גבולות קולקטיביים חדשים ואינקלוסיביים יותר. לטענתו, הפולמוס הציבורי שהתעורר ב-Hamtramck סביב השאלה האם קריאת המואזין היא בבחינת "רעש" והאם היא בגדר "קול זר" או "קול שאינו במקומו" היה למעשה ויכוח רחב יותר על מקומם של מוסלמים, קתולים, והדת עצמה באותה קהילה.⁶⁶

על-פי וויינר, המחלוקת סביב קריאת המואזין ב-Hamtramck נפתרה בסופו של דבר בהליכים פוליטיים ולא בהתערבות שיפוטית. למרות התלונות החוזרות ונשנות כנגד קריאת המואזין ברמקולים, המועצה המקומית פעלה נמרצות כדי להיענות לבקשת המסגד ולאפשר את קיומה של אותה פרקטיקה מוסלמית, על-ידי העברת תיקון לפקודת הרעש העירונית (the municipal noise ordinance) שהחריג את קריאת המואזין מאותה פקודה. פקודת הרעש בניסוחה המקורי לא כללה התייחסות מפורשת כלשהי ל"רעשים" שמקורם בפרקטיקות דתיות כאלה או אחרות, אך כמה מסעיפי הפקודה, כגון אלה שנגעו לשימוש ברמקולים, יכלו לחול גם על "רעש" שמקורו בקריאת מואזין לתפילה. ב-2004, בעקבות בקשת המסגד לאפשר את קריאת המואזין, החליטה, כאמור, מועצת העיר לתקן את פקודת הרעש שלה. התיקון החדש קבע, בין השאר, כי העיר תאפשר את הגברת קולם של "הקריאה לתפילה", "פעמוני הכנסיות" ואמצעים

of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy in the Department of Religious Studies. Chapel Hill, 2009, pp. 3, 179, 193.

⁶⁴ Ibid, pp. 207-208.

⁶⁵ Ibid. pp. 195-197.

⁶⁶ Ibid, pp. 180-183.



סבירים נוספים של הודעה על התכנסויות דתיות בין השעות שש בבוקר לעשר בלילה למשך פרקי זמן שלא יעלו על חמש דקות. כמו כן קבע התיקון לפקודה שלמועצת העיר תהיה סמכות בלעדית לקבוע את עוצמת ההגברה, בכפוף לכך שעוצמת הקול המותרת שתקבע לא תיאכף עד שכל המוסדות הדתיים יקבלו הודעה על אותה קביעה. בתום מאבק ממושך תושבי השכונה הצביעו בסופו של דבר בעד אישור התיקון של אותה חקיקה ובכך למעשה הבטיחו את זכותו של המסגד לשדר בקול את קריאת המואזין.⁶⁷

⁶⁷ **Ibid**, pp. 36, 178-180.

